

מכון הדר

MECHON HADAR

על עיסוק מחייה בטומאת מת

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת חקת, תשע"ז

הפרק הראשון בפרשת חקת עוסק במוות ובהתמודדות עם הממד המשתק שמתלווה אליו. לפרק שני חלקים; בחלק הראשון מתואר תהליך ההכנה של אפר הפרה האדומה אשר משמש לטהרה במצבים של טומאת מת (במדבר יט, א' - י"ג), וחלקו השני מציג את האופן שבו הופכים אנשים ודברים להיות טמאי מת (פסוקים י"ד ועד סוף הפרק). יחד הם קוראים לחיים להיות בתנועה בסמיכות למפגש עם המוות.

א. כיצד נטמאים?

בראשית הפרק מתוארת בפרטי פרטים עבודת הכהן בהכנת אפר הפרה האדומה, המשמש כידוע במצבים של טומאת מת:

במדבר יט, א' – ב'

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת תַּקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה ה' לֵאמֹר וַדָּבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֵיךְ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל

אחרי תיאור הכנת אפר הפרה מוצגת תכליתו:

שם, י' – י"ב

וְהִיָּתָה לְכַנִּי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרַת הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לְחַקֵּת עִוְלָם: הַנִּגְעַת בְּמַת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שְׂבַעַת יָמִים:
הוא יתחטא-בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר...

פסוק זה מבהיר כי מי שהיו במגע עם המוות הם טמאים מצד אחד, ומצד שני מדגיש כי ניתנת להם הזדמנות להתחטות, לטהרה.

על השאלה כיצד נטמאים בטומאת מת עונה חלקו השני של הפרק, המציג שלושה אופנים לקבלת הטומאה:

ראשית, על ידי הימצאות במרחב משותף עם מת, מרחב המכונה 'אוהל'. אין במקרה זה הכרח למגע עם המת; עצם הנוכחות המשותפת של אדם חי ואדם מת מביאים את החי להיות במעמד של טמא. נוכחותו של המת משפיעה לא רק על אנשים אלא גם על חפצים ועצמים הנמצאים בקרבתו: "זאת התורה אדם כיימות באהל פל-הבא אל-האהל וכל-אשר באהל יטמא שבעת ימים" (שם, י"ד). מתוך הדברים, ולאור הטומאה, מתברר כי למוות יש משמעות בתוך הקשר חברתי, גם כשהוא מתרחש או מתקיים לכאורה במרחב פרטי. עצם קיומו של מת בתוך הקהילה משפיע עליה, על הפרטים שבתוכה באופן המגביל את התנהלותם, כך יש למות משמעויות רחבות שמעבר לתחומי הפרט.

הדבר השני שמטמא הוא גופה או עצמות, גם כשאלו נמצאים בשדה. כלומר, גם כאשר המוות מתרחש או מתקיים מחוץ לתחומה של החברה, יש לדבר השלכות בתוך ההקשר הקהילתי: "וכל אשר יגע על-פני השדה בקלל-חרב או במת או-בעצם אדם ... יטמא שבעת ימים" (שם, ט"ז). הדבר השלישי שמטמא הוא קבר: "וכל אשר יגע... בקבר יטמא שבעת ימים" (שם, ט"ז). כך מתברר שגם הניסיון של פרטים או חברה להסדרה של המוות איננו מייצר מציאות ניטרלית, והמוות גם כשהוא לכאורה מוסדר ממשיך להיות בעל משמעות ונשאר מקור לטומאה.

מגע עם מוות, אם כן, מטמא כאשר הוא נמצא במרחב פרטי, כאשר הוא נמצא מעבר למרחב החברתי, בשדה, וגם כאשר הוא מוסדר או מאורגן. מגע עם המוות בכל אחד מן המרחבים הללו דורש

התייחסות. יתרה מזו, משתמע מן הדברים כי מת הוא ישות מטמאת במגוון של תנאים: מיד עם מותו, אך גם כעבור זמן רב (כפי שאפשר לדמיין במצב של מציאת עצם); גופת אדם מטמאת, אך גם קברו וכך הלאה. למעשה, הפרק מבהיר כי אדם מת בכל מצב, בכל הוויה ובכל זמן ממשיך לטמא. טבע או תרבות, מרחב חברתי, פרטי או ציבורי - כולם מושפעים על ידי המוות וכולם מעורבים בו כאשר הוא בנמצא.

ב. כאשר נטמאים

מתוך הנחה זו, דורש הפרק להתחטא (להיטהר) אחרי המגע עם המוות. הקריאה לטהרה חושפת, בין השורות, כי מגע של החיים עם המוות הוא הפיך. אף שאדם שנגע במת או מצא עצמו באוהל אחד עם מת, אדם שנמצא במרחב משותף איתו, אף שאדם זה הוא טמא, הרי שיש לו מסלול לטהרה. כלומר, שאחת התכונות של החיים היא יכולתם להיטהר אחרי המגע עם המוות. המת לעולם מטמא, גם כעבור זמן רב מאז מותו, אולם אדם חי יכול לנוע בין מצבי טומאה לטהרה, ולהתחטא אחרי מגעו עם המת. הפרק אינו מציב יכולת זו להיטהרות כנתון ניטרלי, או כמאפיין מבדיל בין החיים למתים בלבד. הפרק מציבו כדרישה; מי שנגעו או היו בסמיכות למוות נדרשים להתייחס אליו, לא להישאר אדישים, ניטרליים או קפואים למולו. אחרי המפגש עם מוות יש להיות פעיל ולא משותק. אין אפשרות להתעלם מן המפגש עם מת, ואין התר לשקוע במוות ולהישאר לאורך זמן בקרבתו. דרישה זו נשמעת בפרק באמצעות תיאורן של שתי השלכות הנובעות ממצאות של מוות לא מטופל. השלכות אלו מתוארות פעמיים בפרק, בשני חלקיו:

בחלק א':

שם, י"ג

כָּל־הַנִּגְעַ בְּמַת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכָּן ה' טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נִדָּה לֹא־זָרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טָמֵא־תוּ בּוֹ:

בחלק ב':

שם, כ'

וְאִישׁ אֲשֶׁר־יְטָמֵא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקֹּהֵל כִּי אֶת־מִקְדָּשׁ ה' טָמֵא מִי נִדָּה

לא-זרק עליו טמא הוא:

לפי שני הפסוקים הללו, טומאת מת קשורה לקודש, קיומו של מת משפיע על הקודש וקיומו של אדם טמא מת משפיע עליו גם כן. כלומר, הקישור בין הקודש למוות נעשה באמצעות טומאת מת, שכן טומאת מת היא מקור טומאה עבור הקודש מעצם הימצאותה לאורך זמן במחנה, בקרב הקהל שאותו משרת הקודש.

כך, מעידים הפסוקים על שתי השלכות של הבחירה שלא להתחטא, להישאר בטומאה, ומתייחסים בשתי צורות שונות למי שמתעקשים להמשיך ולדבוק במוות. ראשית, נאמר כי למעשה ישנה סתירה בין המשכן והמקדש, מרחבי הקודש הקהילתיים, לבין קיומו לאורך זמן של אדם טמא מת: "את משכן ה' טמא...את מקדש ה' טמא". היטמאות זו של המקדש איננה דורשת לפי הפסוקים מגע עם האדם שהוא טמא מת. עצם הימצאותו לאורך זמן כחלק מן הקהל מספיק על מנת לטמא את הקודש. בנוסף, מי שדבקים במציאות של טומאת מת לא רק משפיעים על הקודש אלא גם מורחקים חברתית: מי שבוחרים לדבוק במוות אינם יכולים לאורך זמן להיות חלק מישראל, אינם יכולים להיות חלק מן הקהילה: "ונכרתה הנפש היא מישראל...ונכרתה הנפש היא מתוך הקהל". כלומר, לטומאת מת שאיננה מטופלת באמצעות חיטוי יש משמעות כפולה, במרחב הקודש כמו גם במרחב החברתי.

השלכות אלו מעידות על ממד המבדיל בין החיים למתים. לא רק שהמתים לעולם טמאים ואילו החיים יכולים להיות טמאים או טהורים, אלא שמאפיין מרכזי המבדיל בין החיים למתים הוא תנועה, דינמיות. מאפיין זה הופך להיות נדרש מן החי. למעשה, לאור הדרישה לנוע ולהיטהר, הופך המפגש עם המוות להיות כזה המאשש חיים, וזאת באמצעות הדרישה לפעול, לנוע, ולהיטהר.

ותהייה לסיכום: מוות עשוי לשתק, והפרק מתמודד עם אפשרות זו. הפרק מבהיר כי למרות נוכחותו המאיימת והקשה של המוות, הרי שהוא הפיך, ולא זו בלבד אלא שישנה דרישה להיפוך שכזה. כך למעשה, מהווה טומאת מת גורם מחיה, היא זו אשר מבחינה בין החיים למתים: החיים שעשויים למצוא עצמם טמאי מת, יכולים להיטהר ונדרשים לכך ואילו המתים נותרים לנצח בטומאתם.